*…"Диво дивнеє, – думала Христя. – Розсадовлює, припрошує… А слова якісь чудні: "**Дочко-голубко**…" За весь вік не бачила Христя такого ще Петра!*

(Косинка Г. "Змовини")

3. Реакція підозри:

Настя зраділо загукала в трубку.

– Здрастуйте, Платоне Пилиповичу!

– Здрастуйте! Пробачте, хто це?

– Це я! Настя Нестеренко! Пам'ятаєте?

*– Даруйте, **золотко**, щось не пригадую. Дружина Платона Пилиповича, почувши "**золотко**" і помітивши замішання свого чоловіка, підійшла й собі до телефону.*

(Цюпа І. "Вічний вогонь")

Отже, існує цілий ряд реакцій адресата на ніжні іменування, які мають багатий функціональний потенціал, характер, залежний від обставин комунікації. Звісно, описані комунікативні ситуації не вичерпують усього різноманіття реакцій адресата на досліджувані одиниці. Дана проблема потребує подальшого детального вивчення.

Література

Арутюнова Н.Д. Фактор адресата // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1983. – Т.40. – № 4. – С. 356-367. *Ємельянова О.В.* Мовленнєве вираження статусу адресата // Вісник Сум. ДУ. Серія філології. – 2007. – № 2. – С.112-116. *Еремеев Я.Н.* Директивные высказывания с точки зрения диалогического подхода // Теоретическая и прикладная лингвистика. Язык и социальная среда. – Выпуск 2. – Воронеж, 2000. – С. 109-126. *Корновенко Л.В.* Звертання у прагмалінгвістичному аспекті (на матеріалі сучасної російської мови): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02 / Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 21 с. *Кошман И.Н.* Адресант – адресат (Об особенностях взаимодействия в русском публицистическом дискурсе Украины) // Язык. – Сознание. – Культура. – Социум: Сборник докладов и сообщений международной научной конференции памяти профессора И.Н. Горелова. – Саратов: Наука, 2008. – С.433-439. Українська система найменувань адресата мовлення: монографія / М.С. Скаб, Н.Д. Бабич, М.С. Скаб, Н.С. Клесник, А.А. Ковтун, І.С. Грималовський. – Чернівці: Рута, 2008. – 304 с. *Формановская Н.И.* Обращение с точки зрения коммуникативно-прагматического подхода // http://www.library.krasu.ru – С. 83-88.

НАЙДЮК О.В.
(Луцький нац. тех. ун-т)

МІЖДИСКУРСИВНІ МІГРАЦІЇ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ

Дослідження прецедентних феноменів (ПФ) належить до проблематики, яка актуальна для сучасного антропоцентричного підходу до вивчення мови, зокрема проблеми взаємозв'язку мови та мислення. У дискурсі ПФ слугують, насамперед, для профілізації концептів, додаючи при цьому останнім ознаки, які пропущені через особливе, індивідуальне, особисто пережите світосприйняття лінгвоспільнотою чи окремими її представниками. Наслідком такої профілізації є не тільки зміна поповнення концептуальних ознак, але й виникнення непередбачуваного зв'язку концептів. Це пов'язано з тим, що ПФ, середовищем побутування яких є визначений тип тексту / дискурсу, мігрують у інші. Відповідно виникає запитання про міждискурсивні міграції: із яких дискурсів імпортуються ПФ, наприклад, у педагогічний, політичний, дозвіллєвий та інші дискурси? З'ясування цього питання надасть, у якійсь мірі, можливість пояснити непередбачуваний зв'язок актуалізованих у дискурсі концептів, а також з'ясувати функціональні можливості ПФ.

Метою статті є виявлення міждискурсивних міграцій ПФ. Для досягнення мети потрібно вирішити такі завдання: 1) виявити концептуальні ознаки, які профілізуються прецедентними феноменами; 2) прослідкувати динаміку цих ознак; 3) визначити дискурси-“імпортери” та дискурси-“експортери”. Предмет дослідження – міждискурсивні міграції ПФ; об`єкт дослідження – прецедентні імена (ПІ), прецедентні висловлювання (ПВ), прецедентні ситуації (ПС).

Щоб виявити концептуальні ознаки, що профілізуються ПФ, та прослідкувати динаміку цих ознак, ми фрагментарно проаналізували твір Т. Фонтане „Frau Jenny Treibel”, де зображується життя берлінського суспільства XIX ст. У виявленні тих чи інших концептів ми звертали увагу на тематичні лексичні підбірки слів, серед яких обов’язково зустрічались знаки ПФ. Звертаємо увагу на такі концепти:

GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА): серед лексичних одиниць, які актуалізують зазначений концепт (*die Gesellschafterin, Gesellschaften geben, hübsche Gesellschaften einladen, Gesellschaftsdame, Gesellschaftsfräulein, in der Obersphäre der Gesellschaft*) ужито такі ПФ:*„**Johann, ein für alleman, diesen Damen gegenüber immer Hut in Hand**“* (звернення Трайбеля до кучера) [Fontane 1984, s. 21]; ***Man muß, wie Bismarck, immer ein Dutzend Eisen im Feuer haben...*** [Fontane 1984, s. 22].

ПВ (фразеологізм) *den Hut immer in der Hand haben* – (бути занадто шанобливим, ввічливим [Немецко-русский фразеологический словар 1981, с. 356] конкретизується як вимога Трайбеля до кучера: виказувати шану гостям, запрошеним на вечірку. ПВ *immer ein Dutzend Eisen im Feuer haben...* – модифікований фразеологізм *mehrere (viele oder zwei) Eisen im Feuer haben...* розм. 1. мати в запасі кілька аргументів, кілька засобів; 2. мати багато можливостей, мати кілька шансів на успіх [Немецко-русский фразеологический словар 1981, с. 175], будучи ужитим у ситуації запрошення гостей на світську вечірку, це ПВ набуває смислу: мати напоготові людей для підтримки. ПФ, які існують серед інших лексичних одиниць, що номінують концепт GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА), слугують для вираження суттєвих ознак – **[den Hut immer in der Hand]** (виказувати шану) та **[immer ein Dutzend Eisen im Feuer haben]** (мати напоготові людей для підтримки). Можна припустити, що концепт GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА) є домінуючим у розважальному (дозвіллєвому) дискурсі. Проте ПФ, які виявлені нами у цьому дискурсі є продуктами інших дискурсів: ПІ *Bismarck* та ПВ *immer ein Dutzend Eisen im Feuer haben* – політичного; фразеологізм *den Hut immer in der Hand haben* – фольклорного. Мігруючи у дозвіллєвий дискурс, вони додають дещо незвичні ознаки, зокрема концепту GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА), характеризуючи у такий спосіб існуючі норми міжособистісних стосунків у берлінському суспільстві XIX ст. Отже, у дозвіллєвому дискурсі уживаються ПФ політичного та фольклорного дискурсів:

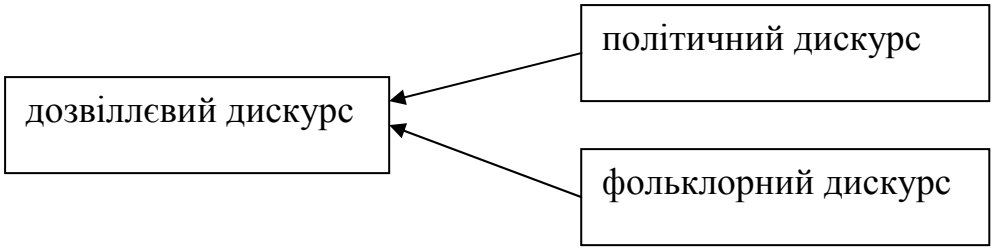

Схема 1. Міграції ПФ у дозвіллєвий дискурс

З часом зміст концепту GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА) змінився, а ідея проведення таких вечірок залишилась. У наш час організовують вечірки, бали; як правило, це роблять дуже багаті люди і це є „закриті” заходи. А щодо ознаки – мати напоготові людей для підтримки, яка стосувалась підтримки

Трайбеля на виборах, – вона залишилась, проте у теперішній час є характерною ознакою концепту GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА) з іншим змістовним наповненням. І тепер кандидати в депутати різних рівнів, для того щоб отримати підтримку мас, організовують всілякі концерти, благодійні акції. Ознака набула іншого втілення.

SCHULE (ШКОЛА): *die Klasse, in die Klasse treten, ein Lehrer und ein Direktor sein, Schulbibliothek, in die Schulprogramme gucken, die Dissertationen, der gegenwärtige Standpunkt unseres Wissens,* ***die Klasse in der Furcht des Herrn halten****, die Traditionen der alten Schule;* ***„Denn wie kein Heerwesen ohne Disziplin, so kein Schulwesen ohne Autorität“*** *(Distelkamp),* ***„Und wenn ihr euch nur selbst vertraut, vertrauen euch auch die anderen Seelen,“*** *„die realle Macht des wirklichen Wissens und Könnens getreten, ...“* [Fontane 1984, s. 61]; ***„…wenn die Horaz-Seiten umgeblättert wurden…“*** [Fontane 1984, s. 59]. ***„… die den Burgunger viel besser kannten als Homer“*** [Fontane 1984, s. 59]; ... *schon* ***Attinghausen****, der doch selber war, sagte:* ***„Der Alte fällt, es ändert sich die Zeit“*** [Fontane 1984, s. 61]. *Zwei geborene Berliner, und sind eigentlich, wie wenn sie von* ***Herrnhut oder Gnadenfrei*** *kämen. Sie haben beide was Schläfriges, und ich weiß wirklich nicht, Treibel, auf wen ich es schieben soll...”* [Fontane 1984, s. 83].

Концепт SCHULE (ШКОЛА) є домінуючим у педагогічному дискурсі. Проте, як показує наведений матеріал, у ньому вживаються ПФ, які породжені іншими дискурсами, а саме: ПВ *„Denn wie kein Heerwesen ohne Disziplin, so kein Schulwesen ohne Autorität“* піднімає проблему дисципліни в школі, яка розглядається через призму дисципліни в армії, тобто можна сказати, що у педагогічний дискурс мігрує ПФ, середовищем побутування якого є, насамперед, військовий дискурс. Інше прецедентне висловлювання “*Und wenn ihr euch nur selbst vertraut, vertrauen euch auch die anderen Seelen*”) (“І вам довірятимуть інші, коли ви самі собі довірятимете”) є цитатою з твору Й.В. Гете “Фауст”, тобто середовищем його побутування є художній дискурс, у якому піднімається проблема людських відносин: поваги та довіри. Але помістивши його в контекст, який пов’язаний з темою школи, ми конкретизуємо цю тему поваги та довіри, піднімаючи проблему авторитету вчителя як однієї з ознак шкільного життя. Поведінка учнів на уроці змінюється, те, що можуть собі дозволити теперішні школярі, це і на думку не спало б тодішнім учням. Єдиним шумом у класі був шурхіт *Horaz-Seiten*. Авторитет учителя не є чимось самим собою зрозумілим. Вчитель повинен боротися за свій авторитет. Дисципліна пов’язана з авторитетом. ПІ *Burgunger* і *Homer* (середовищем побутування яких є, насамперед, побутовий та художній дискурси), будучи вжитими у педагогічному дискурсі, констатують той факт, що теперішні учні знають більше про вино (*Burgunger*), ніж про Гомера (*Homer*). Відбуваються зміни в школі, в системі освіти і виховання, спадає інтерес до класичного. Про зміну свідчить ПВ *„Der Alte fällt, es ändert sich die Zeit“*, яке належить Атінгаузену (*Attinghausen*). ПВ *die den Burgunger viel besser kannten als Homer* та *„Der Alte fällt, es ändert sich die Zeit“* взяті з драми Ф. Шіллера “Вільгельм Телль”, 4 розділ, 2 сцена. [Fontane 1983, s. 385] (тобто належать художньому дискурсу). Зміни відбуваються постійно, це зумовлено самою природою. У даному випадку мова йде про проблему зміни старого на нове і впливом цієї зміни на школу. Висловлюється думка, що із занепадом традицій старої школи, зникає й „висока наука” (“*mit den Traditionen der alten Schule fällt die höhere Wissenschaft“*). Проте Вілібальд заперечує це, наводячи конкретні приклади (“ *es gab eine Zeit, wo das Kirchliche Sache der Kirchenleute war. Ist es noch so? Nein. Hat die Welt verloren? Nein.*”). Професор Шмідт вважав, що немає нічого поганого в тому, що відбуваються зміни і ці зміни торкаються школи. Прецедентні імена – *Herrnhut* і *Gnadenfrei* – назви навчально-виховних закладів євангелістського “братства” в Східній Саксонії, а саме в Сілезії. Джені Трайбель поділяє людей відповідно до того, звідки вони родом і де

отримали освіту. Говорячи про своїх синів, вона не розуміє, звідки вони отримали "*diese Milchsuppenschaft*", адже вони уродженці Берліна, а не вихованці *Herrnhut* oder *Gnadenfrei*. Тим самим вона вважає, що ті, хто народився в Берліні, стоять вище тих, хто народився в іншому місці. Разом з тим вона зневажає вихованців навчально-виховних закладів, вважаючи, що там не можна розвинути ті риси характеру, які властиві лише корінним берлінцям. Таким чином, ПФ, які вжиті серед інших лексичних одиниць, характеризують наступні ознаки концепту SCHULE (ШКОЛА) – [**Autorität des Lehrers**] (авторитет вчителя); [**Disziplin in der Schule**] (дисципліна в школі); [**Veränderung**] (зміна); [**Prestige der Erziehungsanstalt**] (престижність виховного закладу). Для профілізації цих ознак у педагогічному дискурсі вжито ПФ із військового, релігійного, побутового та художнього дискурсів.

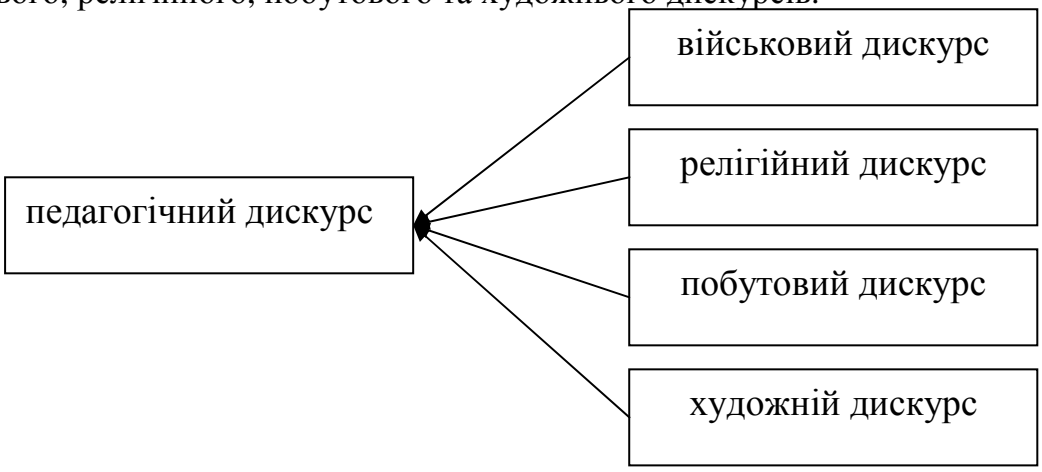

Схема 2. Міграції ПФ у педагогічний дискурс

WAHLEN (ВИБОРИ): *agent provocateur in Wahlsachen, Wahlagitation, „**Er versteht sein Metier**", Ich muß ihn mir warmhalten. Er hat einen Sprechanismus, um den ich beneiden könnte, trotzdem ich doch auch nicht in einem **Trappistenkloster** geboren und großgezogen bin. Aber neben Vogelsang? Null. <...> bei Lichte besehen, hat der ganze Kerl nur **drei Lieder auf seinem Kasten** und dreht eins nach dem andern vor der Walze herunter, und wenn er damit fertig ist, fängt er wieder an. So steht es mit ihm, und darin steckt seine Macht, **gutta cavat lapidem**... "* [Fontane 1984, s. 17]; ***Montecuculis Wort über Kriegsführung** gilt auch für Wahlfeldzüge."* [Fontane 1984, s. 99 – 100].

Концепт WAHLEN (ВИБОРИ) належить до домінантних у політичному дискурсі. Які б не були вибори, там обов'язково зайнято багато людей, які виконують передвиборчу роботу. Щоб вибори були вдалими для того чи іншого кандидата або партії, професіонали повинні займатись цією роботою. Саме таку людину мав на увазі комерційний радник Трайбель, коли думав про Фогельзанга: *„Er versteht sein Metier"*. Хоч людина і не є дуже обізнаною, але ті знання, які вона має, вміє дуже вдало представити – *Er hat einen **Sprechanismus**, um den ich beneiden könnte; hat der ganze Kerl nur **drei Lieder auf seinem Kasten**, dreht eins nach dem andern vor der Walze herunter*. А коли інформація, якою така людина володіє, вичерпується, вона починає розповідати все спочатку. У передвиборчій боротьбі, де потрібно багато говорити (*guten Sprechanismus haben*) і переконувати, обіцяти, саме такий підхід є найбільш вдалим. Отже, через ПФ профілізуються такі ознаки концепту WAHLEN (ВИБОРИ): **[sein Metier verstehen]** (бути професіоналом), **[guten Sprechanismus haben]** (вміти говорити), [**gutta cavat lapidem**] (вміння переконувати). Щоб підкреслити те, як він (Фогельзанг) вміє говорити, Трайбель порівнює його з собою *trotzdem ich doch auch nicht in einem Trappistenkloster geboren und großgezogen bin. Aber neben Vogelsang? Null.* Він (комерційний радник) є вихованцем не якогось там *Trappistenkloster*. ПІ *Trappistenkloster* – це монастир трапістів (католицький орден), де жили монахи, які

вели стриманий, покаяний спосіб життя, що включав у себе постійне мовчання, вегетаріанську їжу та польові роботи. [Neuer Reader's Digerst Brockhaus 1973, c. 1258]. Саме постійне мовчання мав на увазі Трайбель, яке актуалізувалось через ПІ *Trappistenkloster*. І врешті-решт, а як відомо *gutta cavat lapidem* (вода камінь точить), коли увесь час чуєш одне і те ж, то потрохи починаєш вірити у те, що чуєш. А саме це і потрібно для перемоги на виборах: тобі повірили, за тебе проголосували, тобто репрезентується ще одна ознака [**gutta cavat lapidem**] (вміння переконувати).

Ужиті в наведених фрагментах іменники *Wahlagitation, Wahlfeldzüge*, ПФ *Montecuculis Wort über Kriegsführung (Kriegsführung gilt auch für Wahlfeldzüge)* об'єднані єдиною темою: вибори, перемога на виборах. Показовим є вживання ПФ – власної назви ПВ *Montecuculis Wort über Kriegsführung*. Слова Монтекуколі про ведення війни є назвою ПВ Кайзерівського фельдмаршала Графа фон Монтекуколі (1609-1680), який сказав, що для того, щоб вести війну, потрібно три речі: перше – гроші, друге – гроші, третє – гроші ("*Zum Kriegführen sind drei Dinge nötig: erstens Geld, zweitens Geld, drittens Geld*"). Будучи запозиченим із військового дискурсу, дане ПВ слугує для порівняння виборів з війною, тобто відбувається тимчасовий зв'язок концептів KRIEG (ВІЙНА) та WAHLEN (ВИБОРИ) через спільну для них ознаку **[Geld]** (гроші).

Отже, як бачимо у політичний дискурс мігрують ПФ із військового (*Montecuculis Wort, Feldzüge*), релігійного (*Trappistenkloster*), дозвіллєвого (*drei Lieder auf dem Kasten*), художнього (*Er versteht sein Metier*), побутового (*Geld*).

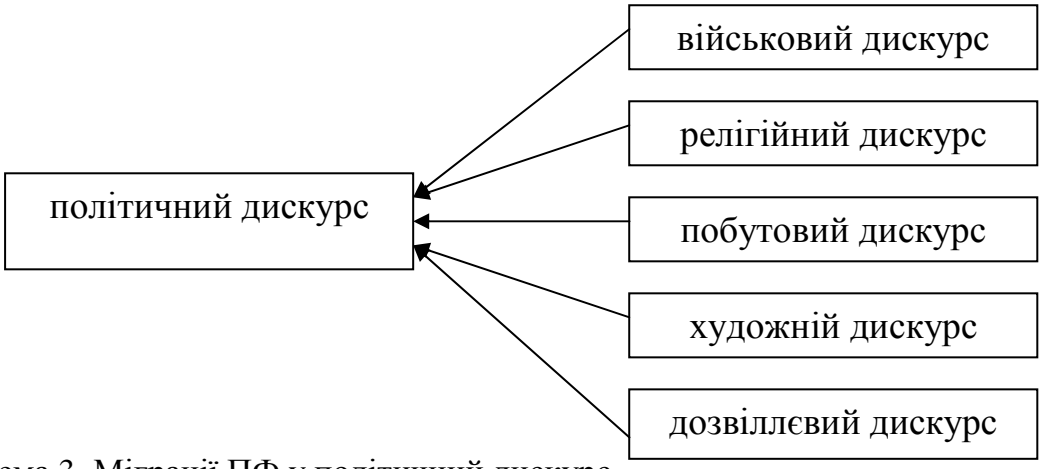

Схема 3. Міграції ПФ у політичний дискурс

GELD (ГРОШІ): *Geld ist eine Last,* ***Gold ist nur Chimäre****, zu den Geldfürsten gehören, mit Geld umgehen lernen; er unterschätzt alles Äußerliche, Besitz und Geld, und überhaupt alles, was schmückt und schön macht, er weiß, daß Geld eine Last ist und das Glück ganz woanders liegt; alles möchte reich sein und ich verdenke es keinem, Papa freilich, der schwört noch* ***auf die Geschichte von dem Kamel und dem Nadelöhr****; Aber die junge Welt ist leider anders;* ***Gold ist Triumph****.*

Цей концепт є одним із домінуючих у побутовому дискурсі. Для профілізації його ознак уживаються ПФ, які є продуктами художнього та релігійного дискурсів. Гроші – це те, що не підвладне часу, змінюються їх форма та вигляд, еквівалент та цінність. Люди до грошей ставляться по-різному і свідченням цього є мовний матеріал. ПВ *Gold ist nur Chimäre* (цитата з опери „Robert der Teufel" (1831) von Giacomo Meyerbeer (1791 – 1864)) – свідчить, що гроші (золото) є химера, нездійсненна фантазія. Інше ПВ *Gold ist Triumph*, яке є модифікацією ПВ *Gold ist nur Chimäre*, висловлює протилежну точку зору: гроші – це слава, успіх. Залежно від того, що для людини є пріоритетом у житті, так вона і ставиться до грошей та багатства. Так біблеїзм *die Geschichte von dem Kamel und dem Nadelöhr* апелює до ПС

з Біблії: “Иисус же сказал ученикам Своим: истинно говорю вам, что трудно богатому войти в Царство Небесное;

И еще говорю вам: удобнее верблюду пройти сквозь игольные уши, нежели богатому войти в Царство Божие” [Библия От Матвея, с. 24]. Такими словами характеризується людина, на думку якої, досить малих статків, щоб бути щасливим. Такі люди вони бажають чогось більшого: величного, духовного. Але є люди, які прагнуть до збагачення. Концепт GELD (ГРОШІ) серед ряду ознак, які його характеризують, має такі, як **[Gold ist Triumph]** (гроші-успіх), [**Gold ist nur Chimäre**] (гроші-нездійсненна фантазія). Розкриваються ці ознаки саме за допомогою ПФ, які „перенесені” із художнього та релігійного дискурсів:

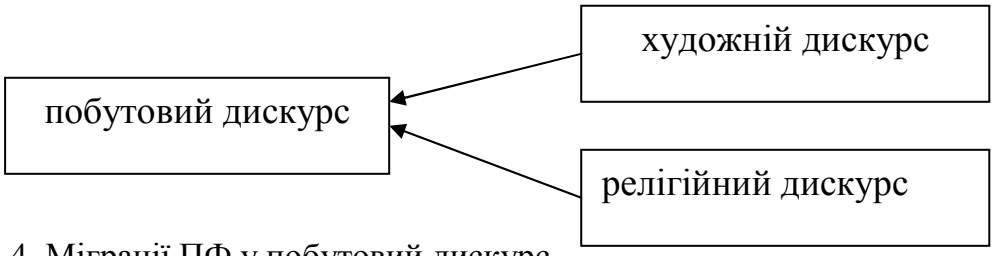

Схема 4. Міграції ПФ у побутовий дискурс

На основі проведеного аналізу видно, що різні концепти були актуальними у житті берлінського суспільства XIX ст. За рівнем прецедентності їх можна поділити на такі види: 1) загальнонаціональні концепти (наприклад, концепт GELD (ГРОШІ), до цього концепту звертаються як представники промисловців, інтелігенції, так і представники нижчих прошарків суспільства; 2) соціумно-прецедентні концепти, тобто концепти, які типові для певної частини суспільства, (наприклад, концепт GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА)); 3) універсальні концепти (BILDUNG (ОСВІТА), SCHULE (ШКОЛА) WAHLEN (ВИБОРИ) та ін.). Незважаючи на їхню загальнолюдську цінність, вони наповнюються різним змістом, залежно від суспільних чи індивідуальних цінностей.

Крім того, концепти можна поділити на тимчасові і вічні. До перших ми відносимо концепт GESELLSCHAFTSPARTY (СВІТСЬКА ВЕЧІРКА), який віджив своє разом із життям тодішнього суспільства. До других належать концепти GELD (ГРОШІ), SCHULE (ШКОЛА) та ін. Слід лише зауважити, що лексика, яка номінує той чи інший концепт, з часом змінюється, як і змінюється набір його концептуальних ознак.

Концептуальні ознаки зазначених концептів репрезентуються ПФ, які, завдяки своїм міграційним можливостям, не тільки слугують для профілізації концептуальних ознак різних концептів, але й засвідчують той факт, що дискурси взаємодіють, пересікаються, „запозичують” один одному свої „здобутки”. При цьому відбувається творення нових смислів. Маючи „прописку” в одному виді дискурсу, ПФ використовуються в інших асистемно, оказіонально, довільно і нерегулярно. Вони виявляються ситуативно перенесеними (імпортованими) у даний (новий) дискурс для виконання певних комунікативних функцій, виявлення яких ми виносимо у перспективу подальших досліджень.

Література

Библия, Новый Завет, От Матвея святое благовествование 19:23, 24. *Немецко*-русский фразеологический словарь: в 2-х т. – Т. 1.: А – К. – Сост. В.И. Гаврись, О.П. Пророченко. – К.: Радянська школа, 1981. – 416 с. *Fontanes* Werke in 5 Bdn. – Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1983. – Bd. 3: Anmerkungen. – S. 376-392. *Fontane* T. Frau Jenny Treibel – München,Wien: Carl Hanser Verlag, 1984. – S. 4-186. *Neuer* Reader’s Digerst Brockhaus – Stuttgart, Zürich, Wien. – 1973. – 1412 s.